

wärtiger Hintergrund) διὰ κάθε σχηματισμὸν γνώμης, ἐπειδὴ ὅλα τὰ συμπεράσματα καὶ αἱ προσπάθειαι ἐξηγήσεως τῆς μελέτης αὐτῆς θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν τὰς ρίζας τῶν εἰς τὴν παρατηρηθεῖσαν ἱστορίαν τῆς γενέσεως τῶν μαζῶν καὶ τῶν μορφῶν».

»Τὸ ὅλον ἔργον συνοδεύουν—ἐκτὸς 4 χρωματιστῶν πινάκων καὶ 109 εἰκόνων κειμένων εὐρισσομένων εἰς τοὺς πρῶτον καὶ δεύτερον τόμους τοῦ ἔργου—σειρὰ ὀλόκληρος ἐξ 9 χαρτῶν, 4 διαγραμμάτων καὶ 89 πινάκων φωτογραφιῶν κλπ., ἀποτελοῦσα τὸν τρίτον τόμον τοῦ ἔργου. Τὸ πλεῖστον τῶν φωτογραφιῶν ἔχει ληφθῆ ὑπὸ τῶν ἐλλήνων ἐπιστημόνων, ἰδίᾳ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ φαινόμενα τῆς δευτερογενοῦς ἠφαιστειότητος».

Ἐναγινώσκειται καὶ ἐγκρίνεται ὁ Ἀπολογισμὸς τῆς οἰκονομικῆς χρήσεως 1937.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ.—Ἡ φιλοθήκη τοῦ Μητροφάνους Κριτοπούλου, ὑπὸ Κωνσταντίνου Δυοβουνιώτου.

Πρό τινος περιήλθεν ἐξ ἀγορᾶς εἰς τὴν κατοχὴν τῆς βιβλιοθήκης τῶν χειρογράφων τοῦ θεολογικοῦ σπουδαστηρίου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἡ φιλοθήκη τοῦ Μητροφάνους Κριτοπούλου¹, τὸ πολύτιμον τοῦτο χειρόγραφον, τὸ περιέχον αὐτόγραφα διακεκριμένων ὡς τὰ πολλὰ λογίων τῆς Ἀγγλίας, Γερμανίας καὶ Ἑλβετίας καὶ ἀποτελοῦν μίαν τῶν πλουσιωτέρων συλλογῶν αὐτογράφων τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, δι' ὧν διαφωτίζονται ἀρκοῦντως σκοτεινά τινα σημεῖα τοῦ βίου τοῦ Μητροφάνους Κριτοπούλου καὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σχέσεων αὐτοῦ καὶ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καθόλου πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους.

Ὡς γνωστὸν ὁ Μητροφάνης Κριτόπουλος κατὰ τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ διαμονὴν αὐτοῦ ἀκολουθῶν τὴν συνήθειαν, τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπικρατοῦσαν, κατήρτισε λεύκωμα (album amicorum), τὸ ὑπ' αὐτοῦ καλούμενον «φιλοθήκη», ἐν ᾧ οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ φίλοι αὐτοῦ κατέγραψον τὰ ὀνόματα αὐτῶν μετ' ἀφισρωτικῶν τιμῶν λόγων. Τὴν φιλοθήκην ταύτην, ἣν ἐν δυσὶ ἐπιστολαῖς αὐτοῦ γραφεῖσαις ἐν Τυβίγγῃ τῷ 1627 ἀναφέρει ὁ Κριτόπουλος²,

¹ Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Μητροφάνους Κριτοπούλου πρβλ. ἐκτὸς τῶν ἀρχαιοτέρων ἐργασίων καὶ τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν ἔργον τοῦ Ἰωάννου Ν. Καρμίρη «Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος καὶ ἡ ἀνεκδοτος ἀλληλογραφία αὐτοῦ» (ἐν Ἀθήναις 1937), ἐνθα παρατίθεται πλήρης βιβλιογραφία (σ. 15 καὶ 16).

² Πρβλ. τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κριτοπούλου πρὸς τὸν Brotbecker, τὴν γραφεῖσαν ἐν Τυβίγγῃ «ἔτει τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταλλαγῆς ἀχλὺς ἑκατομβαιῶνος ὀγδὴ ἰσταμένου», ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει «Τὴν ἐμὴν φιλοθήκην, εἰ ἔλαβες ταύτην, ἀξιῶ πέμψαι μοι διὰ τινος πιστοῦ. Ἔστι γάρ τις τῶν εὐγενῶν καὶ φιλότατων μοι, ὃς μέλλει ἐγγράψαι ταύτην τὸ αὐτοῦ ὄνομα» καὶ τὴν πρὸς τὸν Glöcker, τὴν γραφεῖ-

μετέφερον οὗτος καὶ ἐναπέθηκε πιθανῶς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθείσῃ μεγάλῃ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας¹. Ἡ φιλοθήκη περιήλθεν ἔπειτα, πιθανῶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ μετὰ ταῦτα μητροπολίτου Ἀθηνῶν ἀοιδίμου Γερμανοῦ, ὅστις ἐπὶ μίαν δεκαετίαν (1870-1880) ὑπηρέτησε παρὰ τῷ πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας Σωφρονίῳ ὡς γραμματεὺς καὶ εἶτα πρωτοσύγκελλος καὶ διευθυντὴς τοῦ πατριαρχικοῦ Γραφείου Ἀλεξανδρείας. Τῷ 1893 ὁ Μᾶρκος Ρενιέρης ἐξέδωκε περισπούδαστον πραγματείαν περὶ τῆς φιλοθήκης τοῦ Κριτοπούλου, φέρουσαν ἐπιγραφὴν «Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος καὶ οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ φίλοι αὐτοῦ 1617-1628», ἐν ἣ μετὰ βραχῶν πρόλογον ἀντιγράφας παραθέτει ἢ καὶ ἀναφέρει ἀπλῶς πλεῖστα αὐτόγραφα τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ φίλων τοῦ Κριτοπούλου μετὰ σχετικῶν παρατηρήσεων². Ἐν τῷ προλόγῳ μεταξὺ ἄλλων ὁ Ρενιέρης ἀναφέρει ὅτι τὸ χειρόγραφον τοῦτο «προέρχεται ἐξ Αἰγύπτου»³ καὶ ὅτι «περιελθὼν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν κυρίου Γερμανοῦ ἐδέθη ἐπιμελείᾳ αὐτοῦ εἰς κομψὸν τεῦχος, φέρον χρυσοῖς γράμμασι τὴν ἐπιγραφὴν

ΟΙ ΣΟΦΟΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΗΤΡΟΦΑΝΕΙ ΤΩ: ΚΡΙΤΟΠΟΥΛΩ:

προσηρτήθη δὲ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἀντιγραφεῖσα ἐκ τῆς ἐπὶ χαλκοῦ γεγλυμμένης καὶ ἐντὸς τοῦ μεγάλου τοῦ πατριαρχικοῦ Ἀλεξανδρείας συνοδικοῦ ἀνηρτημένης»⁴. Ἀναφέρει προσέτι ὅτι τὸ λεύκωμα «ὄν μήκους 0,15 καὶ πλάτους 0,10 περιέχει ἡριθμημένας σελίδας 358, ὧν λείπουσιν ἐν ἀρχῇ 25, αὐτόγραφα δὲ περὶ τὰ 300»⁵ καὶ ἐν ὑποσημειώσει παρατηρεῖ «αἱ ἐν τῇ ἀρχῇ σελίδες 26 καὶ 27 ἔμειναν ἄγραφοι, ἐκ τούτου δὲ σὺν ἐν Τυβίγγῃ τῇ 12 Ἰουνίου τοῦ 1627 «Tubingae, anno reconciliationis Dei nobiscum 1627 Junii die 12», ἐν ἣ πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει: «Accepi igitur Philothecam (album amicorum) integram, multis stemmatibus et insignibus exornatam. Pro quibus gratiam habeo magnifico Brotbeccio illius enim cura et sollicitudine ista facta sunt». Πρβλ. καὶ Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου «Δοκίμιον περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας σ. 26 καὶ I. Καρμίρη ἔνθ. ἀν. σ. 205 καὶ 206).

¹ Ὁ Νεκτάριος ὁ Συναέτης, ὁ μετὰ ταῦτα πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἔγραψε τῷ 1660 ἐκ Καΐρου πρὸς τὸν Γερμανὸν τὸν Αἰτωλὸν «Πολλὰ βιβλία παρ' Ἀγγλων καὶ Γερμανῶν, ἔτι τε καὶ Βενετίας ἐναυῦθα κεκόμικε Μητροφάνης ἐκεῖνος ὁ πάνυ, ὅς πολλάκις διαλεγόμενός μοι ἔλεγεν ὡς οὐδὲν ἐλλείπει βιβλίον τῇ ἐκείνου βιβλιοθήκῃ ἑλληνικῶν τε καὶ λατινικῶν μέχρι τοῦ τότε καιροῦ» (πρβλ. Matthaei Ποικίλα ἑλληνικὰ (ἐν Μόσχᾳ 1811) σ. 264).

² Ἐν Ἀθήναις 1893. Πρβλ. ἐκτὸς ἄλλων τὴν κριτικὴν τοῦ Kattenbusch ἐν Theol. Litteraturzeitung τοῦ 1894 σ. 194 καὶ τοῦ Dräseke ἐν Byzant. Zeitschrift τοῦ 1894 τόμ. 3.

³ Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 6.

⁴ Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 7 πρβλ. καὶ Γερασίμου Γ. Μαζαράκη «Μητροφάνης Κριτόπουλος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κατὰ τοὺς κώδικας τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλας πηγὰς» σ. 1.

⁵ Ἐνθ. ἀν. σ. 7.

συμπεραίνομεν ὅτι αἱ λείπουσαι ἐκ τῆς βίβλου σελίδες 1-25 ἦσαν ἄγραφοι καὶ ὑπὸ τοῦ βιβλιοδέτου ἀφηρέθησαν ὡς περιτταί»¹.

Ὡς πρὸς τὴν ἀρίθμησιν τῶν σελίδων τῆς φιλοθήκης παρατηρῶ τὰ ἀκόλουθα, ἅτινα διέλαθον τὴν προσοχὴν τοῦ Ρενιέρη.

Ἡ φιλοθήκη φέρει νῦν δύο ἀριθμήσεις, ὧν ἡ πρώτη κατὰ σελίδας, ἡ δὲ δευτέρα κατὰ φύλλα. Ἡ δευτέρα ἀρίθμησις, ἡ δι' ἐρυθρᾶς μελάνης κατὰ φύλλα, εἶναι νεωτάτη γενομένη πρὸ τινων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ τελευταίου κατόχου αὐτῆς, ὅστις ἐν τέλει, ἐν φύλλῳ 162^β ἔχει σημειώσει «Ἐν ὄλῳ φύλλα ἑκατὸν ἐξήκοντα δύο (162)». Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα ὅτι μεταξὺ τῶν φύλλων 7 καὶ 8 ὑπάρχει ἐν φύλλον ἄγραφον, ὅπερ ὡς τοιοῦτον ἐνόμισεν ὁ ποιήσας τὴν κατὰ φύλλα ἀρίθμησιν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀριθμῆσθαι. Κατὰ ταῦτα ἡ φιλοθήκη ἀποτελεῖται ἐκ φύλλων 163 ἧτοι σελίδων 326. Ἐννοεῖται τὴν κατὰ φύλλα ἀρίθμησιν, ὡς γενομένην πρὸ τινων ἐτῶν, δὲν ἀναφέρει οὐδὲ ἧτο δυνατὸν νὰ ἀναφέρῃ ὁ Ρενιέρης, ὅστις ἀναφέρει μόνον τὴν κατὰ σελίδας ἀρίθμησιν σημειῶν ἀπλῶς ὅτι ἡ φιλοθήκη «περιέχει ἡριθμημένας σελίδας 358, ὧν λείπουσιν ἐν ἀρχῇ 25²». Ὡς πρὸς τοῦτο παρατηρῶ τὰ ἀκόλουθα. Ἡ ἐν τῇ φιλοθήκῃ κατὰ σελίδας ἀρίθμησις ἔχει γείνει ἐνιαχοῦ διὰ μαύρης καὶ ἐνιαχοῦ δι' ἐρυθρᾶς μελάνης καὶ δὴ ὡς ἐξῆς. Ἀπὸ τῆς σελίδος 26-50 ἡ ἀρίθμησις τῶν σελίδων ἔχει γείνει διὰ μαύρης μελάνης. Ἐν τῇ ὀπισθίᾳ ὄψι τῆς σελίδος 50 ἔχει γραφῆ διὰ μαύρης μελάνης 60 καὶ δι' ἐρυθρᾶς 51. Ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι ἀναγράφεται διὰ μαύρης μελάνης σελίς 70 καὶ ἐν τῇ ὀπισθίᾳ αὐτῆς ὄψι 80 καὶ δι' ἐρυθρᾶς μελάνης 52 καὶ 53. Μετὰ τὴν σελίδα 53 γίνεται ἡ ἀρίθμησις δι' ἐρυθρᾶς μελάνης μέχρι καὶ τῆς σελίδος 215. Αἱ τελευταῖαι ὅμως σελίδες 212, 213 καὶ 214 φέρουσι διπλῆν ἀρίθμησιν καὶ δὴ διὰ μαύρης μελάνης. 212, 213 καὶ 214 καὶ δι' ἐρυθρᾶς 212, 223 καὶ 224. Ἀπὸ τῆς σελίδος 216 μέχρι τέλους, μέχρι δηλαδὴ τῆς σελίδος 358 ἡ ἀναγραφή τῶν σελίδων ἔχει γείνει διὰ μαύρης μελάνης. Ἐπίσης παρατηρῶ ὅτι ἡ ὀπισθία ὄψις τῆς σελίδος 254 ἀριθμεῖται πάλιν 254. Ἡ ἐπομένῃ σελίς τῇ σελίδι 304 δὲν ἔχει ἀριθμηθῆ, ἡ δὲ ὀπισθία αὐτῆς ὄψις φέρει τὴν ἀρίθμησιν 305. Ἡ ὀπισθία ὄψις τῆς σελίδος 316 δὲν ἔχει ἀριθμηθῆ οὕτως ὥστε ἡ μεθεπομένη σελίς ἀριθμεῖται 317. Ἡ ὀπισθία ὄψις τῆς σελίδος 323 φέρει ἀρίθμησιν 322 οὕτως ὥστε ἡ μεθεπομένη σελίς φέρει πάλιν ἀρίθμησιν 323. Ἡ ἐπομένῃ σελίς τῆς σελίδος 328 δὲν ἔχει ἀριθμηθῆ, ἡ δὲ ὀπισθία αὐτῆς ὄψις φέρει ἀρίθμησιν 329. Μετὰ τὴν σελίδα 333 ἔπεται ἡ σελίς 350 οὕτως ὥστε ἔχει παραλειφθῆ ἡ ἀρίθμησις 16 σελίδων (334-349), ἧτοι ὀκτῶ φύλλων, ἢ ὅπερ πιθανώτερον ἔχουσιν ἐκπέσει ἢ ἀποκοπῆ τὰ ὀκτῶ ταῦτα φύλλα ἐν μεταγενεστέρᾳ ἐποχῇ. Τέλος ἡ ὀπισθία ὄψις τῆς σελίδος 354 φέρει ἀρίθμησιν 356. Ἐπίσης παρατηρῶ ὅτι μεταξὺ τῶν σελίδων 37 καὶ 38, 65 καὶ 66 καὶ 213 καὶ 214 ἔχει ἀποκοπῆ ἀνὰ ἐν φύλλον, μεταξὺ δὲ τῆς σελίδος 149

¹ Ἐνθ. ἀν. ὑποσημ. 1 ἐν σ. 7.

² Ἐνθ. ἀν. σ. 7.

Ecclesiast. 9. 10.

34.

כך אשר תמצא ורך לעשות בכחך עשה

Οὐκ ἐν ἰσχυρίᾳ ἔδει ἔλλω — πάντες
 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Gal. 3. 28

Hanc in Jesu (Christo) vno-
 nem festo & vobis, doctissimo
 Possessori Dno Metrophani
 Kritopulo Græco, qui quing-
 uennium pie, iuste et sobrie,
 apud nos transiit.

Joannes Pederax, s. The-
 ologia, Professor Regius et Coll-
 egij Exoniensis Rector, OXON.
 Angloru. Octob. 21 1622.

ἐν τῷ ἰσχυρίᾳ ἔδει ἔλλω.
 πάντες γὰρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
 Virerescit vulnere virtus.

Religiosissimo & Eruditissimo viro
 Metrophani Kritopulo
 in Bessoniæ Ins Maxiedonias, Ieronopolis,
 qui ad Beatissimi Patris & Domini CYRILLI
 episcopi Nova Romæ & Patriarchæ œcumenicę
 Britannia in patriam reversurus,
 in academiā IVLIAM, quæ est
 Helmstedti Saxonum accersit
 et lyemē, domi meæ
 quietate, molestiā, sollicitudine et in studiis seculiabit
 quanta virum PRO religiois consecratione
 leget, exegit.

memoria et benevolentia, præcipue vero
 conia fons cum ecclesiā catholicā et
 apostolicā Græciā totiusq. orientis
 testanda ergo

I. N. P. inbissim
 Georgius Albertus Sanctæ Theologiæ
 et theol. professor
 cl. h. c. 1622
 Sidib. Han.

Σιγήν δώσετε μετα πάντων καὶ
 ἢ ἀλασμέν, ἔχωρις ἑδῆς ἔψεται
 τὸν Κύριον. 51

Ἄνδρι ἐνοσθεστάτω καὶ ἐλλοθμοτάτω, κυρίω
 Μητροφάνῃ τῷ Κριτοπόλῳ, ἰσομοναχῷ
 καὶ Πατριάρχῳ ὁρωκουστῆλῳ, ἑλλῶ τιμῷ.
 ὄν

Ὁ ἀγιώτατος καὶ μακαριώτατος Κύριος,
 ΚΥΡΙΛΛΟΣ, τῆς νέας Ρώμης ἐπίσκοπος
 καὶ παλοῦ ἔχης οὐκρανικῆς,
 ἰν εἰς

τῆν πατρίδα, μεθ' ἑαυτῶν ἐπὶ ἀποδύσαν
 μελέτη καὶ ἀμύνη, ἐν τῇ καθόδῳ τῆν
 ἐκλήσιον καὶ ἀκαίρηται τῆν βε-
 αδαυ ἐβελήθη.

Ευνοίας ἔνεκα, καὶ εἰς μετῴσιμον τῆς
 τῶν ὀσθῶ μνητῶν, οἷς ὅτοι παρ' ἐμοὶ
 ἔλαβε, σωνθείας καὶ θυμῆας κείνης,
 Μάλλον δ' εἰς ταμῆριον τῆς ἐμοῦ ὄφρῳ
 τῷ καθολικῶν τῆς ἀνατολῆς ἐκκλη-
 σίας κοινωρίας ταῦτα ἔγραψα

Κορῆατος ὁ ἑνεῖθῳ τῆς ἱεροδίας
 διαδοχῆς, καὶ τῆς ἰεροδίας ἐν τῇ
 ὁ ἐλλοθμοτάτος ἑνεῖθῳ
 ἀπὸ τῆς ἰεροδίας ἀλλοθμοτάτος.
 126

3

Ex solo Domini verbo sapientia vera.
 In solo Christi merito fiducia vera.
 In solo Verbo vita est & patria vera. 128.

In gratiam Reverendi & Præstantissimi viri
 pietate, eruditione & virtutibus Clarissimi,
 Domini Metrophanis Critopuli Graeci &
 hac adhibere, eundem omnibus sic eruditè
 diligenter commendare voluit.
 Johannes Gerhard D.
 Jenæ. 12. Aug. Ann. 625.

4

151.

2 no. 3.

בְּשֵׁחַ אֵי-יָי בְּכֵל לֶבָב וְאֵל-בִּינְתָךְ אֵל-תְּשִׁיבָה
 בְּכֵל דְּרָבִיךָ דְּעִמָּךְ וְהוּא יִשְׁמַר אֶת-חַיִּיךָ
 Confide Domino in corde tuo, et invidentia tua ne iunietur
 in omnibus tuis, ^{tuus} agnosce eum: ipse dirigit vias tuas.

Johnnes Buxtorfius Praef.
 Hebr. lingua in Acad. Buxf.
 aedificata 3 Sept. An. 1627.

5

=64=

αυτοφουει εχ φιλτεθν πασα σιωπητη χωρα 151
 Ut tua Metrophanes, dicatur Gracia verax
 Oxonij nos eri sis memor usq. vale.
 Make this word true (Metrophanes) in deed,
 remember Oxford still, and so God speed.

ετα ζφλα τω
 ηλια τω δαδενω
 σω μοιραν ανα-
 τεχουλος

φιλομαθη η πολυμαθη ανδρα
 μη εθρονε τω κριτοπουλου
 ελλωι Βεροιαια τω φιλιας
 μνημοσυων εβαρηε
 Τσαυνης ο Βαυβαρη
 ιατρος και αστρονομιας
 εν Αποστολια τη εν
 οσονια δροδοικαλος

6

2. Τιμοθε: 2. V. ς.

195 Εἰς Θεός, εἰς καὶ μεδίτηθ Θεῶ καὶ Ἀνθρώ
 πωρ, ἄνθρωπῳ Χριστῷ Ἰησοῦ, ὁ δὸς ἑαυ,
 τὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.

Reuerendo & preclarissimo
 Viro, Dno Metrophanu Cri
 topulo, Berthæensi, Hieromonacho
 R. lissimo Dno Patriarchæ Con
 stantinopolitano, à Sigilli Sa
 cri custodia, Dno suo ami
 cissimo et honorandissimo
 in perpetuam sui memoriam
 scripsit Lucas Osiander S. S.
 Theologie Doctor et Professor,
 Cancellarius Academiae de Praepo
 situs Ecclesiae Tubingensis.,
 Anno Dni M. D. C. lxx. 24. Ianuar.

7

270.

— f pede fausto.

Librum hoc posuit Georgius Abbo H
 in gratiam Metrophanus Kritopu
 λς, υἱὲ πάσῃ τῇ ἀρετῇ ἱπερφερόντος.

8

και 150 ἔχουσιν ἀποκοπῆ δύο φύλλα. Τὰ ἀποκοπέντα ταῦτα φύλλα, ὧν τὰ ἴχνη τῆς ἀποκοπῆς εἶναι φανερά, δὲν ἔχουσιν ἀριθμηθῆ. Τέλος παρατηρῶ ὅτι μετὰ τὸ ἀποκοπὲν φύλλον, τὸ μετὰ τὴν σελίδα 37, ὑπάρχει ἕτερον φύλλον ἄγραφον, ὅπερ φέρει ἀρίθμησιν σελίδος 38 καὶ 39.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὰ ἀκόλουθα, ὡς φρονῶ, ἀρκούντως ἀσφαλῆ συμπεράσματα.

1. Ἡ ἀρίθμησις τῶν σελίδων τῆς φιλοθήκης δὲν ἐγένετο ἀρχικῶς, πρὸ τῆς ἐνάρξεως δηλαδὴ τῆς γραφῆς ἐν αὐτῇ τῶν αὐτογράφων τῶν φίλων τοῦ Κριτοπούλου, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα καὶ δὴ πάντως οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Κριτοπούλου, οὕτινος οὐσιωδῶς διαφέρει ὁ γραφικὸς χαρακτήρ. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα, ὡς ἀποκοπέντα πέντε φύλλα, τὰ μεταξὺ τῶν σελίδων 37 καὶ 38, 65 καὶ 66, 213 καὶ 214 καὶ 149 καὶ 150 δὲν ἔχουσιν ἀριθμηθῆ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ σελίδες αἱ μετὰ τὰς σελίδας 304, 316 καὶ 328 δὲν ἔχουσι ἀριθμηθῆ ὡς περιέχουσαι τὴν συνήθειαν τῶν ἐν τῇ προηγουμένη αὐτῶν σελίδι γραφέντων. Κατὰ τοῦτα ἢ κατὰ σελίδας ἀρίθμησις τῆς φιλοθήκης ἐγένετο ἀναμφιβόλως ἐν μεταγενεστέρᾳ ἐποχῇ. Δυσχερὴς ὅμως εἶναι ἡ ἐξήγησις τῶν περὶ τὴν ἀρίθμησιν ἀνωμαλιῶν καὶ δὴ τῆς χρήσεως ἐν τῇ ἀρίθμησει ἐνιαχοῦ μαύρης καὶ ἐνιαχοῦ ἐρυθρᾶς μελάνης. Δυστυχῶς ὁ Ρενιέρης, ὡς ἐκ τῶν γραφομένων ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ καταφαίνεται, δὲν ἐζήτησε νὰ πληροφορηθῆ παρὰ τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ τὴν κατάστασιν τῆς φιλοθήκης πρὸ τῆς κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ γενομένης σταχώσεως, ὅποτε θὰ ἠδύναντο ἴσως νὰ ἐξηγηθῶσιν αἱ περὶ τὴν ἀρίθμησιν ἀνωμαλίαι καὶ αἱ ἀποκοπαὶ τῶν φύλλων. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἢ ἐν τῇ φιλοθήκῃ κατὰ σελίδας ἀρίθμησις ἔχει γείνει ὑπὸ δύο χειρῶν ἀπροσέκτων γραφῶν καὶ δὴ μιᾶς ἀρχαιοτέρας, τῆς γραψάσης τὴν ἀρίθμησιν διὰ μαύρης μελάνης, καὶ μιᾶς νεωτέρας, τῆς γραψάσης αὐτὴν δι' ἐρυθρᾶς. Ἡ ὁμοιότης τῆς γραφῆς τῶν ἀριθμῶν προέρχεται ἐξ ἀπομιμήσεως ὑπὸ τῆς δευτέρας χειρὸς τῆς γραφῆς τῆς πρώτης. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ὑποθέσεως ταύτης δὲν ἐξηγεῖται πειστικῶς ἡ παράλειψις ὑπὸ τῆς πρώτης χειρὸς τῆς ἀριθμήσεως τόσων σελίδων, ἀπὸ τῆς σελίδος δηλαδὴ 54-212. Ἡ δὲν αὐτὸς βεβαίως στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος τῆς γραφῆς τῶν ἀριθμῶν νὰ δεχθῆ ὅτι ἡ ἀρίθμησις ἐγένετο ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς, ὅποτε ὅμως θὰ ἔμενεν ἀνεξήγητος ἡ ἐν τῇ ἀρίθμησει χρῆσις μαύρης καὶ ἐρυθρᾶς μελάνης καὶ εἷς τινὰς σελίδας καὶ μαύρης καὶ ἐρυθρᾶς συγχρόνως.

2. Αἱ ἐν ἀρχῇ ἐλλείπουσα 25 σελίδες δὲν ἀπεκόπησαν, ὡς φρονεῖ ὁ Ρενιέρης, ὑπὸ τοῦ βιβλιοδέτου ὡς ἄγραφοι, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔπρεπε νὰ ἀποκοπῆ καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν φύλλον, τὸ φέρον τὴν σελίδωσιν 38 καὶ 39, ὅπερ ἔχει μείνει ἄγραφον. Ἄλλως τε θὰ ἦτο περίεργον νὰ μείνωσιν ἄγραφοι αἱ 25 πρώται σελίδες τῆς φιλοθήκης. Πιθανώτερον εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ σελίδες αὗται εἶχον εἶτε ἐκ τῆς

νοτίδος εἶτε ἐκ τῆς χρήσεως καταστραφῆ, ὡς συμβαίνει ἐνίοτε εἰς τὰ χειρόγραφα προκειμένου περὶ τῶν ἐν ἀρχῇ καὶ τέλει φύλλων, καὶ ἔνεκα τούτου ἀπεκόπησαν ὑπὸ τοῦ βιβλιοδέτου ὡς δυσανάγνωστοι. Ἄξια προσέτι προσοχῆς, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι, ὡς νομίζω, καὶ τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Κριτοπούλου ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Glöcker «Accepi igitur Philothecam (album amicorum) integram, multis stemmatibus et insignibus exornatam». Τοιαῦτα ὅμως ἐν τῇ φιλοθήκῃ σφύζονται σήμερον μόνον ἐξ ἐν τοῖς ἀκολούθους σελίδων 97, 142, 195, 201, 216 καὶ 242. Μήπως βέβηλος ἢ βέβηλοι χεῖρες ἀπέκοψαν τὰ φύλλα, τὰ περιέχοντα τὰ stemmata καὶ τὰ insignien καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἄλλα φύλλα μὴ περιέχοντα τοιαῦτα, ἀφοῦ τὸ multis δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφέρηται εἰς τὰ σήμερον σωζόμενα μόνον ἐξ τοιαῦτα. Οὕτω δύναται πιθανῶς νὰ ἐξηγηθῆ καὶ ἡ ἄλλειψις τῶν σελίδων 334-349, ἐκτὸς ἐὰν ἀποδώσῃ τις αὐτὴν εἰς ἀπροσεξίαν τοῦ ποιήσαντος τὴν ἀρίθμησιν τῶν σελίδων.

3. Ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ Ρενιέρη καὶ δὴ ἐκ τῶν πολλῶν παραπομπῶν αὐτοῦ εἰς τὴν φιλοθήκην οὐδεμία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης μέχρι σήμερον ἐπήλθεν ἐν αὐτῇ ἀφαιρέσεις φύλλων.

4. Ἡ φιλοθήκη ἀποτελεῖται νῦν ἐξ 163 φύλλων, ἧτοι σελίδων 326. Δύο φύλλα ἐν ἀρχῇ καὶ δύο ἐν τέλει προστεθέντα, ὡς καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ χάρτου γίνεται δῆλον, ὑπὸ τοῦ τελευταίου σταχωτοῦ δὲν ἔχουσιν ἀριθμηθῆ. Τοῦναντίον ὀρθῶς ἔχουσιν ἀριθμηθῆ ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος τὴν κατὰ φύλλα ἀρίθμησιν τὸ τρίτον φύλλον μετὰ τὰ δύο πρῶτα ὡς πρῶτον φύλλον καὶ τὸ πρὸ τῶν δύο τελευταίων ὡς 162, καθ' ὅσον καὶ ταῦτα ἔχουσι προστεθῆ ὑπὸ τοῦ τελευταίου σταχωτοῦ, ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν ἔχουσιν ὑπ' αὐτοῦ ἐπικολληθῆ ἀνὰ ἐν φύλλον ἐκ τῆς φιλοθήκης.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν ἀρίθμησιν τῶν σελίδων τῆς φιλοθήκης, ὡς πρὸς δὲ τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα αὐτόγραφα παρατηρῶ τὰ ἀκόλουθα:

1. Ἐκαστον τῶν αὐτογράφων καταλαμβάνει συνήθως μίαν σελίδα, ἐξ δὲ μόνον τούτων καταλαμβάνουσι δύο σελίδας¹ καὶ ἐν τρεῖς² εἰς τριάκοντα τρεῖς ὅμως σελίδας ἔχουσι γραφῆ ἀνὰ δύο αὐτόγραφα³, εἰς μίαν δὲ σελίδα τέσσαρα⁴ καὶ εἰς ἑτέραν πέντε⁵. Τριάκοντα ὀκτὼ τέλος σελίδες ἔχουσι μείνει ἄγραφοι. Κατὰ ταῦτα ἡ φιλοθήκη περιέχει ἐν ὅλῳ ἀκριβῶς τριακόσια δέκα ἐννέα αὐτόγραφα, ἐπομένως τριακοσίων δέκα ἐννέα διαφόρων προσώπων τὰ αὐτόγραφα.

¹ Σ. 66 καὶ 67. 216 καὶ 217. 241 καὶ 242. 304. 316 καὶ 329.

² Σ. 92-94.

³ Σ. 114. 167. 175. 197. 207. 221. 235. 237. 244. 245. 252. 260. 261. 282. 287. 291. 293. 295. 298. 308. 309. 310. 312. 317. 321. 322. 323. 322. 324. 329. 333. 353. 356.

⁴ Σ. 292.

⁵ Σ. 307.

2. Πάντα τὰ ἐν τῇ φιλοθήκῃ αὐτόγραφα φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ γράψαντος, τὰ πλεῖστα δὲ τούτων καὶ τὸν τόπον καὶ χρόνον (ἔτος, μῆνα καὶ ἡμέραν) τῆς ἐγγραφῆς. Ὀλίγα μόνον τούτων δὲν ἀναγράφουσι τὸν τόπον, ἀλλὰ μόνον τὸν χρόνον, ἔτι δ' ὀλιγώτερα μόνον τὸν τόπον ἄνευ τοῦ χρόνου καὶ ἐλάχιστα οὔτε τὸν τόπον οὔτε τὸν χρόνον. Ἐννοεῖται ὅτι τῶν ἐλλειπῶν τούτων αὐτογράφων, τοῦλάχιστον τῶν πλείστων, δύναται νὰ ἀναπληρωθῇ ὅπως δῆποτε τὸ ἐλλείπον εἴτε ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ γράψαντος, ὅταν οὗτος εἶναι γνωστὴ προσωπικότης, εἴτε ἐκ τοῦ χρόνου, εἴτε ἐκ τοῦ τόπου. Οὕτω π.χ. ἵνα μὴ ἀναφέρω ἄλλα, τὸ ἐν σελίδι 270 αὐτόγραφον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Abbott, τὸ μὴ ἀναφέρον τὸν τόπον καὶ χρόνον τῆς ἐγγραφῆς αὐτοῦ, δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ γράψαντος καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας Thomas Rowe ὅτι ἐγράφη ἐν Λονδίνῳ καὶ δὴ πρὸ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Abbott πρὸς τὸν Rowe, τῶν περιεχουσῶν τὰς γνωστὰς κατὰ τοῦ Κριτοπούλου κατηγορίας, ἀφοῦ τοῦτο περιέχει ἔπαινον αὐτοῦ. Τὸ ἐν σελίδι 279 αὐτόγραφον τοῦ Mericus Casaubonus, τὸ ἀναγράφον χρονολογίαν 3 Μαρτίου 1623, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν τόπον, δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ γράψαντος, τοῦ μετὰ ταῦτα, ὡς γνωστόν, διακριθέντος διὰ τῶν θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν, τοῦ υἱοῦ τοῦ ἐλληνοστοῦ καὶ κριτικοῦ Ἰσαακίου Κausobonus ὅτι ἐγράφη ἐν Ὁξφόρδῃ. Τὸ ἐν σελίδι 293 αὐτόγραφον τοῦ Ἐδουάρδου Σιλβέστρου, τὸ ἄνευ χρονολογίας καὶ τόπου, δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ γράψαντος, ὄντος καθηγητοῦ ἐν Balliol College, ὅτι ἐγράφη ἐν Ἀγγλίᾳ. Τὸ ἐν σελίδι 299 αὐτόγραφον τοῦ Τυρνῆρου, τὸ ἄνευ ἀναγραφῆς τοῦ τόπου καὶ χρόνου, δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ γράψαντος καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κριτοπούλου πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐγράφη ἐν Ἀγγλίᾳ. Τὸ ἐν σελίδι 329 αὐτόγραφον τοῦ Παύλου Nigrinus, τὸ φέρον χρονολογίαν 21 Ἰουνίου 1626, μὴ ἀναφέρον ὅμως τὸν τόπον τῆς ἀναγραφῆς αὐτοῦ δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ γράψαντος καὶ τῆς χρονολογίας αὐτοῦ ὅτι ἐγράφη ἐν Νυρεμβέργῃ. Οὕτω ἐκ τῶν 319 αὐτογράφων, τῶν περιεχομένων ἐν τῇ φιλοθήκῃ, κατώρθωσα νὰ καθορίσω τὰ 310 μὴ δυνηθεῖς νὰ ἐξακριβώσω τὰ ὑπόλοιπα 9, ἅτινα δὲν ἀναγράφουσι τὸν τόπον καὶ χρόνον τῆς ἐν τῇ φιλοθήκῃ ἐγγραφῆς αὐτῶν καὶ ἐγράφησαν ὑπὸ προσώπων, ὧν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω τὴν ταυτότητα¹. Ἐκ τῶν ἐξακριβωθέντων 310 αὐτογράφων 58 ἐγράφησαν ἐν Ἀγγλίᾳ², 240 ἐν Γερμανίᾳ, 11 ἐν Ἑλβετίᾳ³ καὶ 1 ἐν Βενετίᾳ⁴.

¹ Εὑρηνται ἐν φυλ. 1^α καὶ σ. 153. 175. 176. 184. 198. 262. 267 καὶ 303.

² Εὑρηνται ἐν σ. 34. 40. 42. 44. 46. 48. 54. 56. 58. 60. 62. 64. 66-67. 72. 80. 82. 84. 150. 152. 156. 159. 160. 164. 182. 186. 188. 190. 192. 194. 196. 200. 202. 204. 206. 208. 210. 212. 224. 232. 234. 263. 265. 270. 273. 275. 277. 279. 281. 283. 285. 293. 299. 301. 327. 330. 332. 350 καὶ 351.

³ Εὑρηνται ἐν σ. 83. 95. 117. 122. 123. 124. 125. 151. 245. 261 καὶ ἐν φύλ. 162^α.

⁴ Εὑρηνται ἐν σ. 143.

3. Τὰ αὐτόγραφα δὲν ἐγράφοντο ἐν τῇ φιλοθήκῃ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν. Οὕτω, ἵνα μὴ ἀναφέρω ἄλλα, τὸ πρῶτον αὐτόγραφον, τὸ ἐν σελίδι 28, ἐγράφη ἐν Τυβίγγῃ τῇ 17 Ὀκτωβρίου τοῦ 1626, τὸ δεύτερον, τὸ ἐν σελίδι 30, ἐγράφη ἐν Αὐγούστη τῇ 14 Αὐγούστου τοῦ 1626, τὸ τρίτον, τὸ ἐν σελίδι 32, ἐγράφη ἐν Ἰένῃ τῇ 12 Αὐγούστου τοῦ 1625, τὸ τέταρτον, τὸ ἐν σελίδι 34, ἐγράφη ἐν Ὁξωνίῳ τῇ 21 Ὀκτωβρίου τοῦ 1622 καὶ οὕτω καθεξῆς. Τὸ χρονολογικῶς πρῶτον αὐτόγραφον, τὸ γραφὲν ἐν τῇ φιλοθήκῃ, εἶναι τὸ ἐν σελίδι 56, γραφὲν τῇ 13 Ὀκτωβρίου τοῦ 1622 ἐν Balliol College, τὸ δὲ τελευταῖον εἶναι τὸ ἐν σελίδι 143, τὸ γραφὲν ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὴν ἐνάτην τῶν καλενδῶν τοῦ Μαρτίου τοῦ 1628. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐγγραφή τῶν αὐτογράφων ἐν τῇ φιλοθήκῃ ἤρξατο τῇ 13 Ὀκτωβρίου τοῦ 1622 ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐπερατώθη ἐν Βενετίᾳ τὴν ἐνάτην τῶν καλενδῶν τοῦ Μαρτίου τοῦ 1628.

4. Τὰ ἐν τῇ φιλοθήκῃ αὐτόγραφα δύνανται ἀναμφιβόλως νὰ χρησιμεύσωσιν οὐ μόνον πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς προσωπικότητος τοῦ Κριτοπούλου, ἀλλὰ καὶ πρὸς προσδιορισμὸν ὅπως δῆποτε τοῦ χρόνου τῆς διαμονῆς αὐτοῦ εἰς διαφόρους χώρας καὶ πόλεις συμπληροῦντα οὕτω τὰς εἰδήσεις, ἅς τινες ἔχομεν ἐξ ἄλλων πηγῶν. Διὰ τοῦτο ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ σημειώσω οὐ μόνον τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτογράφων τῶν καταγραφέντων ἐν ἐκάστη χώρᾳ καὶ πόλει, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐν αὐταῖς ἐγράφη τὸ πρῶτον καὶ τὸ τελευταῖον τούτων. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι οὕτω κατὰ προσέγγισιν μόνον προσδιορίζεται ὁ χρόνος τῆς διαμονῆς τοῦ Κριτοπούλου ἐν ἐκάστη χώρᾳ καὶ πόλει, καθ' ὅσον, ὡς ἦτο φυσικόν, αἱ ἐγγραφαὶ τῶν αὐτογράφων ἐν τῇ φιλοθήκῃ δὲν θὰ ἤρχιζον πάντοτε ἅμα τῇ ἀφίξει καὶ δὲν θὰ ἐπερατοῦντο ἅμα τῇ ἀναχωρήσει αὐτοῦ ἐξ αὐτῶν. Ἐκ τῶν 58 αὐτογράφων, τῶν γραφέντων ἐν Ἀγγλίᾳ, τὸ πρῶτον ἐγράφη τῇ 13 Ὀκτωβρίου τοῦ 1622 (σ. 56) καὶ τὸ τελευταῖον τῇ 23 Σεπτεμβρίου τοῦ 1623 (σ. 277). Ἐκ τῶν 240 αὐτογράφων, τῶν γραφέντων ἐν Γερμανίᾳ, τὸ πρῶτον ἐγράφη τῇ 13 Αὐγούστου τοῦ 1624 (σ. 282) καὶ τὸ τελευταῖον ἐν Στρασβούργῳ τῇ 26 Αὐγούστου τοῦ 1627 (σ. 114). Ἐκ τῶν 11 αὐτογράφων, τῶν γραφέντων ἐν Ἑλβετίᾳ, τὸ πρῶτον ἐγράφη ἐν Βασιλείᾳ τῇ 3 Σεπτεμβρίου τοῦ 1627 (σ. 151) καὶ τὸ τελευταῖον ἐν Ζυρίχῃ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Ἰωάννου Lavater, ὅπερ δὲν ἀναγράφει τὴν χρονολογίαν (φύλ. 162^α), πάντως ὅμως ἐγράφη μετὰ τὸ τελευταῖον, τὸ γραφὲν ἐν Βασιλείᾳ, ὅπερ ἐγράφη τῇ 19 Σεπτεμβρίου τοῦ 1627 (σ. 245). Τέλος τὸ ἐν Βενετίᾳ γραφὲν φέρει χρονολογίαν ἐνάτη Καλενδῶν τοῦ Μαρτίου τοῦ 1628 (σ. 143).

* Ἄξια ἰδίως ἀναγραφῆς κατὰ πόλεις χρονολογικῶς εἶναι τὰ αὐτόγραφα τὰ ἐν Γερμανίᾳ γραφέντα.

1. Ἐν Ἀμβούργῳ ἔχουσι γραφῆ δέκα αὐτόγραφα¹, ὧν τὸ πρῶτον τῇ 18 Αὐγούστου 1624 (σ. 223) καὶ τὸ τελευταῖον τῇ 23 Αὐγούστου 1624 (σ. 50).

¹ Ἐῤῥηται ἐν σ. 50. 88. 90. 175. 178. 257. 287. 289. 323 καὶ 357.

2. Ἐν Σιάδη ἔχει γραφῆ ἓν αὐτόγραφον, φέρον χρονολογίαν 29 Αὐγούστου 1624 (σ. 259).
3. Ἐν Βρέμῃ ἔχουσι γραφῆ ἑννέα αὐτόγραφα¹, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 4 Σεπτεμβρίου 1624 (σ. 168) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 12 Σεπτεμβρίου 1624 (σ. 96).
4. Ἐν Βρουνοπόλει (Πενταπόλει) ἔχουσι γραφῆ τέσσαρα αὐτόγραφα², ὧν μόνον ἓν φέρει χρονολογίαν 21 Μαιμακτηριῶνος 1624 (σ. 136).
5. Ἐν Ἐλμισιάδῃ ἔχουσι γραφῆ δέκα ἑπτὰ αὐτόγραφα³, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 6 Φεβρουαρίου 1625 (σ. 308) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 25 Μαΐου 1625 (σ. 305).
6. Ἐν Μαγδεμβούργῳ ἔχουσι γραφῆ τρία αὐτόγραφα⁴, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 28 Μαΐου 1625 (σ. 172) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 16 Ἰουνίου 1625 (σ. 116).
7. Ἐν Χάλλῃ ἔχουσι γραφῆ τρία αὐτόγραφα⁵, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 11 Ἰουνίου 1625 (σ. 325) καὶ τὸ τελευταῖον 17 Ἰουνίου 1625 (σ. 144).
8. Ἐν Λειψίᾳ ἔχουσι γραφῆ τέσσαρα αὐτόγραφα⁶, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 20 Ἰουνίου 1625 (σ. 98) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 7 Αὐγούστου 1625 (σ. 354).
9. Ἐν Βιπτεμβέργῃ ἔχουσι γραφῆ ὀκτὼ αὐτόγραφα⁷, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 6 Ἰουλίου 1625 (σ. 106) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 9 Ἰουλίου 1625 (σ. 110).
10. Ἐν Βερολίῳ ἔχουσι γραφῆ τέσσαρα αὐτόγραφα⁸, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 19 Ἰουλίου 1625 (σ. 218) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 25 Ἰουλίου 1625 (σ. 222).
11. Ἐν Ἰένα ἔχουσι γραφῆ ἑπτὰ αὐτόγραφα⁹, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 12 Αὐγούστου 1625 (σ. 32) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 14 Αὐγούστου 1625 (σ. 229).
12. Ἐν Κομβούργῳ ἔχουσι γραφῆ πέντε αὐτόγραφα¹⁰, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 22 Αὐγούστου 1625 (σ. 236) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 26 Αὐγούστου 1625 (σ. 245).
13. Ἐν Νυρεμβέργῃ ἔχουσι γραφῆ εἴκοσι δύο αὐτόγραφα¹¹, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 8 Αὐγούστου 1625 (σ. 137) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 14 Ἰουλίου 1626 (σ. 260).

¹ Εὔρηται ἐν σ. 76. 92-94. 96. 108. 168. 250. 314. 352 καὶ 356.

² Εὔρηται ἐν σ. 113. 136. 138 καὶ 284.

³ Εὔρηται ἐν σ. 36. 70. 102. 118. 126. 130. 132. 134. 226. 271. 272. 295. 296. 297. 305. 306 καὶ 308.

⁴ Εὔρηται ἐν σ. 116. 172 καὶ 214.

⁵ Εὔρηται ἐν σ. 144. 228 καὶ 325.

⁶ Εὔρηται ἐν σ. 98. 166. 180 καὶ 354.

⁷ Εὔρηται ἐν σ. 99. 100. 101. 106. 110. 146. 154 καὶ 220.

⁸ Εὔρηται ἐν σ. 158. 162. 218 καὶ 222.

⁹ Εὔρηται ἐν σ. 32. 120. 128. 229. 244. 249 καὶ 291.

¹⁰ Εὔρηται ἐν σ. 236. 238. 245. 247 καὶ 261.

¹¹ Εὔρηται ἐν σ. 104. 137. 139. 140. 230. 253. 254. 255. 258. 260. 260. 280. 294. 300. 302, 309. 309. 320. 322. 323. 329 καὶ 329.

14. Ἐν Ἀλιθόρφη ἔχουσι γραφῆ εἴκοσι τρία αὐτόγραφα¹, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 10 Νοεμβρίου 1625 (σ. 165) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 20 Αὐγούστου 1626 (σ. 264).

15. Ἐν Σουλτσβάχη ἔχουσι γραφῆ ἑννέα αὐτόγραφα², ὧν τὸ πρῶτον τῆ 14 Ἀπριλίου 1626 (σ. 298) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 15 Μαΐου 1626 (σ. 326).

16. Ἐν Αὐγούσια ἔχουσι γραφῆ δέκα καὶ πέντε αὐτόγραφα³, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 27 Μαΐου 1626 (σ. 315) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 14 Αὐγούστου 1626 (σ. 30).

17. Ἐν Οὐλμη ἔχουσι γραφῆ ἑνδεκα αὐτόγραφα⁴, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 7 Αὐγούστου 1626 (σ. 266) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 11 Αὐγούστου 1626 (σ. 207).

18. Ἐν Στουτιγάρδη ἔχουσι γραφῆ ἑπτὰ αὐτόγραφα⁵, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 14 Αὐγούστου 1626 (σ. 68) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 29 Μαΐου 1627 (σ. 227).

19. Ἐν Τυβίγγη ἔχουσι γραφῆ τριάκοντα αὐτόγραφα⁶, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 22 Αὐγούστου 1626 (σ. 317) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 4 Νοεμβρίου 1627 (σ. 221).

20. Ἐν Στρασβούργω ἔχουσι γραφῆ τριάκοντα καὶ δύο αὐτόγραφα⁷, ὧν τὸ πρῶτον τῆ 10 Ἰουλίου 1627 (σ. 141) καὶ τὸ τελευταῖον τῆ 26 Αὐγούστου 1627 (σ. 114)⁸.

Ἐν τέλει ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ παραθέσω φωτογραφικὰ ἀποτυπώματα τῶν αὐτογράφων ὀκτῶ διαπρεπῶν ἀνδρῶν, γραψάντων ἐν τῆ φιλοθήκῃ, ἥτοι τοῦ Ἰωάννου Prideaux, καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ὁξωνίου⁹, τοῦ Γεωργίου Καλίξτου, καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἐλμσταδης¹⁰, τοῦ Κορράδου Ὁρνεῖου, καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἐλμσταδης¹¹, τοῦ Ἰωάννου Gerhard, καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης¹², τοῦ Ἰωάννου Buxtorf, καθηγητοῦ τῆς ἐβραϊκῆς γλώσσης ἐν τῷ Πανεπι-

¹ Εὔρηται ἐν σ. 114. 149. 165. 171. 173. 225. 233. 241-242. 264. 278. 304. 311. 312. 312. 316. 318. 321. 322. 324. 324. 333. 353 καὶ 358.

² Εὔρηται ἐν σ. 69. 244. 298. 307. 313. 326. 328. 331 καὶ 353.

³ Εὔρηται ἐν σ. 30. 86. 231. 268. 276. 286. 288. 290. 292. 292. 292. 293. 298 καὶ 315.

⁴ Εὔρηται ἐν σ. 52. 207. 207. 223. 243. 266. 307. 307. 307. 307 καὶ 308.

⁵ Εὔρηται ἐν σ. 68. 87. 112. 227. 239. 322 καὶ 333.

⁶ Εὔρηται ἐν σ. 28. 78. 97. 107. 109. 121. 127. 133. 147. 195. 201. 205. 209. 211. 213. 216-217. 219. 221. 221. 235. 235. 237. 237. 251. 252. 282. 287. 317. 322 καὶ 323.

⁷ Εὔρηται ἐν σ. 103. 114. 135. 141. 142. 145. 155. 157. 161. 163. 167. 167. 169. 177. 179. 181. 183. 185. 187. 189. 191. 193. 197. 197. 199. 203. 215. 291. 295. 310. 321 καὶ 356.

⁸ Καὶ τὰ ἐν σ. 74. 129. 148. 170. 174. 240. 244. 248. 252. 254. 256. 269. 274. 282. 317 καὶ 319 δέκα καὶ ἕξ αὐτόγραφα ὡς ἐκ τῆς χρονολογίας, ἣν φέρουσιν, ἐγράφησαν ἀναμφιβόλως ἐν Γερμανίᾳ. Εὐκόλον λοιπὸν θὰ ἦτο ἐπὶ τῆ βάσει τῆς χρονολογίας, ἣν φέρουσι, νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰς ἀνωτέρω διαφόρους πόλεις τῆς Γερμανίας, προστίμησα ὅμως νὰ μὴ κατατάξω αὐτά, διότι ἡ τοιαύτη κατάταξις αὐτῶν ἡδύνατο ἐνιαχοῦ νὰ διαταράξῃ τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθειῆσαν ἀσφαλῆ χρονολογικὴν κατὰ τὰς πόλεις τῆς Γερμανίας κατάταξιν.

⁹ Εὔρηται ἐν σ. 34.

¹⁰ Εὔρηται ἐν σ. 102.

¹¹ Εὔρηται ἐν σ. 126.

¹² Εὔρηται ἐν σ. 128.

στημίῳ τῆς Βασιλείας¹, τοῦ Ἰωάννου Bainbridge, καθηγητοῦ τῆς ἀστρονομίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ὁξωνίου², τοῦ Λουκά Osiander, καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Τυβίγγης³ καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας Γεωργίου Abbott⁴ λυπούμενος, διότι ἔνεκα τῶν στενῶν ὀρίων τῶν Πρακτικῶν τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημίας δὲν δύναμαι νὰ παραθέσω πλείονα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ.—Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τίτλων τῶν ὑπερτίμων καὶ ἐξάρχων, ὑπὸ *K. M. Pállh**.

Μητροπολίταις προσήκει ἔστιν ὅτε ὁ τίτλος Α' τοῦ ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου. Οὕτω τῷ Μ. Κυζίκου ὁ τοῦ ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλησπόντου¹, τῷ Μ. Φιλαδελφείας ὁ τοῦ ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας², τῷ Μ. Μονεμβασιᾶς ὁ τοῦ ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Πελοποννήσου³, τῷ Μ. Παλαιῶν Πατρῶν ὁ τοῦ ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀχαΐας³, τῷ Μ. Σάρδεων ὁ τοῦ ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας⁴, τῷ Μ. Νικομηδείας ὁ τοῦ ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Βιθυνίας⁵, τῷ Μ.

¹ Εὔρηται ἐν σ. 151. ² Εὔρηται ἐν σ. 152. ³ Εὔρηται ἐν σ. 195. ⁴ Εὔρηται ἐν σ. 270.

* Ἐξήγησις συντεταγμένων λέξεων :

A. P.=Acta Patriarchatus Konstantinopolitani, ἔκδ. Miklosich et Müller.

K. Δ.=Κανονικαὶ διατάξεις, ἔκδ. Γεδεών.

M.=Μητροπολίτης.

Notifial=Texte der Notifial episcopatum, ὑπὸ Heinrich, Gelzer, München, 1900.

Π.=Πατριάρχης καὶ δὴ Κωνσταντινουπόλεως ἐφ' ὅσον δὲν δηλοῦται ἕτερος.

Συντ.=Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων. ἔκδ. Γ. Α. Πάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ.

¹ Ὅρα τὴν ἀπὸ Μαΐου 1324 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ Π. Ἡσαίου ἐν A. P., 1, σ. 104, τὴν ἀπὸ Ἰουλίου 1324 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ αὐτοῦ Π., αὐτ. σ. 109, τὴν ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1324 συνοδικὴν πράξιν τοῦ αὐτοῦ Π., αὐτ. σ. 111, τὴν ἀπὸ Μαρτίου 1256 συνοδικὴν πράξιν τοῦ Π. Ἀρσενίου, αὐτ. σ. 119, τὴν ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1350 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ Π. Καλλίστου τοῦ Α' περὶ ἀθωώσεως τοῦ ἱερομονάχου Νίφωνος, αὐτ. σ. 300 καὶ Συντ. σ. 514.

² Ὅρα τὴν ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1350 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ Π. Καλλίστου τοῦ Α' περὶ ἀθωώσεως τοῦ ἱερομονάχου Νίφωνος ἐν A. P., 1, σ. 300.

³ Ὅρα τὴν ἀπὸ Ἰουλίου 1315 συνοδικὴν πράξιν τοῦ Π. Ἰωάννου Η' τοῦ Γλυκέως, αὐτ. σ. 5.

⁴ Ὅρα τὴν ἀπὸ Μαΐου 1324 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ Π. Ἡσαίου, αὐτ. σ. 104, τὴν ἀπὸ Αὐγούστου 1324 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ αὐτοῦ Π., αὐτ. σ. 109, τὴν ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1324 συνοδικὴν πράξιν τοῦ αὐτοῦ Π., αὐτ. σ. 111, τὴν ἀπὸ Μαρτίου 1256 συνοδικὴν πράξιν τοῦ Π. Ἀρσενίου, αὐτ. σ. 119, τὴν ἀπὸ Μαΐου 1325 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ Π. Ἡσαίου, αὐτ. σ. 132, τὴν ἀπὸ Μαΐου 1325 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ αὐτοῦ Π., αὐτ. σ. 135 καὶ τὴν ἀπὸ Ἀπριλίου 1331 συνοδικὴν πράξιν τοῦ αὐτοῦ Π., αὐτ. σ. 164.

⁵ Ὅρα τὴν ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1324 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ Π. Ἡσαίου, αὐτ. σ. 111, τὴν ἀπὸ Μαρτίου 1256 συνοδικὴν πράξιν τοῦ Π. Ἀρσενίου, αὐτ. σ. 119 καὶ τὴν ἀπὸ Μαΐου 1325 συνοδικὴν διάγνωσιν τοῦ Π. Ἡσαίου, αὐτ. σ. 135.